

narusheniya razvytya. – № 2 (47). – 2015. – S. 17-28.

3. Volkova S. M. Detskiy autizm. Problemy obucheniya / S. M. Volkova. – M.: Tryton, 2002. – 83 s.

4. Detskiy autizm: Xrestomatiya / [sost. L.M. Shypucyna]. – SPb.: Dydaktyka plyus, 2001. – 368 s.

5. Doroshenko E. V. Osobennosti Iohopedicheskoj raboty s det'my s rasstrojstvyamy autysticheskoho spektra / E. V. Doroshenko, A. Sh. Uzbekova. – El. resurs: [<http://sayanreabil.ru/index.php/23-zaochnye-konsultatsii/378-osobennosti-logopedicheskoj-raboty-s-detmi-s-rasstrojstvami-autisticheskogo-spektra>].

6. Mamajchuk Y. Y. Pomoshh" psixoloha detyam s autizmom / Y. Y. Mamajchuk. – SPb.: Rech", 2007. – 288 s.

7. Mamajchuk Y. Y. Psixokorrekcyonnye tehnolohyy dlya detej s problemamy v razvytyy / Y. Y. Mamajchuk. – SPb.: Rech", 2006. – 400 s.

8. Nykol'skaya O. S. Autichnyj rebenok: puty pomoshhy / O. S. Nykol'skaya, E. R. Baenskaya, M. M. Lyblynh. – 5-e yzd., ster. – M.: Terevynf, 2009. – 286 s.

9. Nuryeva L. H. Razvytye rechy u autichnyx detej: [metodycheskye razrabotky]. – M.: Terevynf, 2003. – 160 s.

10. El. resurs: [http://grom-4181.blogspot.com/p/blog-page_1081.html].

11. El. resurs: [<https://sites.google.com/site/test300m/aq>].

Афузова А.В., Логашук М.А. Психолого-педагогические основы развития речевых функций при расстройствах спектра аутизма

В статье отмечается роль речи и ее функций в процессе социализации личности, раскрываются особенности речи у детей с расстройствами аутистического спектра. На основе теоретического анализа существующих научно-исследовательских первоисточников дана характеристика расстройств аутистического спектра, а также особенности речевого развития при этих расстройствах и классификация речевых нарушений при этом в соответствии с их генезом и патогенетическим уровнем. Обосновывается необходимость раннего психолого-педагогического влияния на развитие речевых функций у детей с расстройствами спектра аутизма с определением содержания, мер и средств психолого-педагогической коррекции. Особенный акцент сделан на значимости комплексной коррекционной помощи (психологической, логопедической, педагогической, медицинской) в становлении речевых функций на ранних этапах онтогенеза при расстройствах аутистического спектра.

Ключевые слова: речь, речевые нарушения, расстройства аутистического спектра, коррекция.

Afuzova A.V., Logashchuk M.A. Psycho-pedagogical bases of development of speech functions at autism spectrum disorders

The article deals with the peculiarities of speech development in autism spectrum disorders in children and the necessity of early targeted psychological and educational impact on the development of speech functions these children. The analysis of selected problem in the context of existing scientific research, described the role of speech in the process of socialization and description of its key features. The article highlights the specific case of distorted development in autism spectrum disorders, especially those with language development disorders, provides for a classification of possible speech disorders according to their origins and pathogenesis of. The article identified content, activities and means of psycho-pedagogical correction of speech functions in children with autism spectrum disorders. It highlighted comprehensive remedial assistance (psychological, speech therapy, educational, medical) in the development of speech functions during the early stages of development of children with autism spectrum disorders.

Keywords: speech, speech disorders, autism spectrum disorders, correction.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2016 р.

Статтю прийнято до друку 25.10.2016 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Руденко Л.М.

УДК 376-056.34-053.4

Баташева Н.І.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО ДЕПРИВОВАНИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито поняття соціальної депривації та здійснено теоретичний аналіз наукових досліджень особливостей психічного розвитку соціально депривованих дітей. Висвітлено особливості емоційної сфери соціально депривованих дошкільників із затримкою психічного розвитку за даними експериментального дослідження. Представлено підходи корекційно-розвивальної роботи з формування емоційної сфери соціально депривованих дошкільників із затримкою психічного розвитку. Визначені психолого-педагогічні умови формування емоційної сфери цієї категорії дітей.

Ключові слова: соціальна депривація, затримка психічного розвитку, емоційна сфера, дошкільний вік, психолого-педагогічні умови.

На сьогоднішній день у спеціальній психології важливе значення має проблема психологічного супроводу дітей, які знаходяться в умовах соціальної депривації, особливо дітей-сиріт із особливостями психофізичного розвитку, які виховуються у таких спеціалізованих установах як дитячі будинки, притулки, інтернати. Реабілітаційна робота в цих установах потребує оптимізації засобів і методів активного спілкування, психологічної корекції, спрямованості на розвиток емоційної сфери. Тому

проблема психологічної корекції порушень їх особистісного розвитку, зокрема емоційної сфери дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку (далі ЗПР), набуває особливої значущості.

Багато дослідників (Дж.Боулбі, Й.Лангмейер, З.Матейчек, Г.Прихожан, Н.Толстих, М.Лісіна, І.Дубровіна, А.Рузьська, Л.Н.Бережнова, І.Фурманов, Н.Фурманова, У.Ульєнкова, Н.Кондратьєва, Г.Бевз, І.Пєша, О.Романчук та ін.) встановили, що значна частина проблем, порушень та недоліків у розвитку особистості дітей-сиріт пов'язана з різними видами депривації (материнської, рухової, сенсорної, психічної, емоційної, соціальної), впливами середовища і педагогічною занедбаністю. Значні труднощі і відхилення від нормального становлення особистості вихованців будинку дитини відзначаються в емоційній сфері.

Основна увага зарубіжних дослідників спрямована на аналіз стійких ознак відставання в основних сферах розвитку, виражених характерологічних особливостей і психологічних причин їх виникнення (А.Фрейд, Р.Спітц, В.Гольфарб, Ж.Гевіртц, Ж.Болві, М.Мейн, І.Бретертон, М.Руттер, Д.Віннікотт, Й.Лангмейер, З.Матейчик та ін.), на виявлення негативних особливостей суспільних умов виховання (М.Лісіна, І.Дубровіна, А.Рузьська, Д.Фельдштейн та ін.), вивчення дисгармоній розвитку інтелектуальної сфери (А.Обухівська, І.Дубровіна, Г.Прихожан, Н.Толстих, М.Єлагіна, І.Коробейніков, Л.Шипіцина та ін.), значну увагу приділено особливостям затримки мовленнєвого розвитку (Є.Каверіна, А.Рузьська, Т.Фінашина та багато інших), несформованості емоційно-вольової сфери (Л.Божович, С.Мещерякова, М.Авдеєва, Г.Прихожан, Н.Толстих та ін.), викривленням у спілкуванні з дорослими та однолітками (Н.Щелованов, Н.Аксаріна, Г.Розенгарт-Пупко, М.Лісіна, Л.Шипіцина та ін.) [4; 5; 7; 8]. Аналіз наукових досліджень у галузі спеціальної психології свідчить про наявність у дітей із ЗПР недорозвитку емоційної сфери (Т.Сак, Т.Ілляшенко, Т.Вісковатова, Д.Шульженко, Н.Борякова, З.Тржєсоглава, Т.Стерніна та ін.) [2; 3]. Окреслені дослідження проводилися переважно в рамках психолого-педагогічного аналізу. Клінічний підхід до проблеми інтелектуальних та особистісних особливостей депривованих дітей представлений в роботах Д.Ісаєва, В.Кагана, М.Буянова, О.Захарова та ін.

Констатуєчи суттєвий вклад дослідників у вивчення психологічних проблем дітей-сиріт, слід зауважити, що психологічні особливості емоційної сфери соціально депривованих дошкільників із ЗПР досі не є достатньо вивченими, актуальною є розробка ефективних підходів щодо її формування у цієї категорії дітей.

Тому, метою статті є розкриття особливостей емоційного розвитку та розробка ефективних підходів щодо формування емоційної сфери соціально депривованих дошкільників із ЗПР.

Термін «депривація» (від лат. deprivation – втрата, позбавлення) – втрата, позбавлення, обмеження можливостей задоволення життєво важливих потреб [10, с. 56]. На думку Й. Лангмейєра та З. Матейчека «психічна деривація є психічним станом, який виникає в результаті таких життєвих ситуацій, де суб'єкту не надається можливості для задоволення деяких його основних (життєвих) психічних потреб у достатній мірі і протягом достатньо тривалого часу» [4, с. 19].

До основних (життєвих) потреб автори відносять: потребу у певній кількості, змінності і виді (модальності) стимулів; потребу в основних умовах для дієвого учіння; потребу у первинних суспільних зв'язках (особливо з матір'ю), які забезпечують можливість дієвої основної інтеграції особистості; потребу суспільної самореалізації, яка надає можливість оволодіння роздільними суспільними ролями і ціннісними цілями [4, с. 20].

Відповідно до основних (життєвих) потреб Й.Лангмейєром, З.Матейчеком визначені чотири види психічної депривації: депривація стимульна (сенсорна) – знижена кількість сенсорних стимулів або їх обмежена змінність і модальність; депривація значень (когнітивна) – занадто змінна, хаотична структура зовнішнього світу без чіткого упорядкування та змісту, яка не дає можливості розуміти, передбачати і регулювати те, що відбувається ззовні; депривація емоційного ставлення (емоційна) – недостатня можливість для встановлення інтимного емоційного ставлення до будь-якої особи або розірвання подібного емоційного зв'язку, якщо такий вже був створений; депривація ідентичності (соціальна) – обмежена можливість для засвоєння автономної соціальної ролі. [4, с. 251]

Соціальна депривація (депривація ідентичності) – неможливість чи обмежена можливість для засвоєння автономної соціальної ролі, розвитку особистості взагалі. Загалом це проблеми соціалізації, коли суспільство з будь-яких причин не виконує свої функції з підтримки повноцінного існування

особистості (Фетискін Н.П., Миронова Т.І.) [9].

Соціальна депривація вивчалася досить ґрунтовно як вагомий фактор впливу на дітей-сиріт. Дослідження виявили, що для дітей, які виховуються в закладах інтернатного типу характерні, окрім вище зазначених, розлади самоідентифікації, які проявляються у феномені «почуття ми», коли діти у групі поводять себе як єдине ціле, відчувають себе комфортно тільки в ній та довіряють лише один одному (В.Мухіна) [6]. Вони не вміють налагоджувати довірливі стосунки, мають труднощі у спілкуванні та розумінні інших людей (М.Лісіна, О.Алексєєнкова) [1; 5].

Життя в дитячому будинку накладає свій відбиток на розвиток емоційної сфери. У немовлят, які виховуються в будинку дитини, емоційні прояви бідні, невиразні. Спостерігається менш точне розрізнення емоцій дорослого, слабе диференціювання позитивних і негативних емоційних впливів (О.Алексєєнкова) [1].

Резюмуючи, можна сказати, що більшість дітей закритих дитячих установ виявляють відхилення в розвитку пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, труднощі в спілкуванні та поведінці.

З метою виявлення особливостей емоційного розвитку соціально депривованих дошкільників із ЗПР нами було проведено експериментальне дослідження. У емпіричному дослідженні брали участь 48 соціально депривованих дошкільників із ЗПР віком від 5 до 7 років.

За результатами дослідження було встановлено, що 37,5 % дітей із ЗПР, які виховуються у будинку дитини, часто помилялися в розумінні емоційних станів, не змогли ідентифікувати широкий діапазон емоцій «образ», «презирство», «відраза», «інтерес», «сором», «зздрість». Найбільш успішно впізнають емоції: радості, суму, гніву, страху, печалі, загалом за такими частинами обличчя як рот та брови. Деякі діти змогли виконати це завдання лише за допомогою дорослого. Крім того, ми звернули увагу на грубі помилки впізнання емоцій: 41,6 % дітей часто плутають зображення подиву і страху, відрази і гніву, заздростів і радості. Більшість дітей погано розуміли інструкцію, була необхідність в повторенні інструкції.

Таким чином, можна припустити, що зазначені вище прояви труднощів у розумінні емоцій пов'язані з несформованістю відповідних образів-уявлень.

Необхідно відмітити, що наявність затримки психічного розвитку впливає на оволодіння словами і словосполученнями, що позначають ті чи інші емоційні переживання, тому більшість дітей (60,4 %) під час пояснення значення емоційної піктограми не могли ґрунтовно пояснити ознаки, що свідчать про наявність емоції, а зображували її пантомімічно: «Цей гном плакса. У нього сльози і рот так» (демонстрування), «Цей гном боїться. У нього ротик як «О»» (демонстрування), «Цей злий, бо у нього злий лоб, ось такий» (демонстрування), «Злий, бо він дивиться як злий» (демонстрування). Це є свідченням недостатнього досвіду розпізнавання власних емоційних переживань, бідного словникового запасу і елементарного вміння формулювати свої думки. Дітям дошкільного віку із ЗПР надавалася змістовна (вербальне пояснення способів виконання завдань, а також наочний показ) і предметно-дієва (сумісні дії з дитиною під час виконання діагностичних завдань) допомога, зменшувалася кількість піктограм і фотоеталонів для ідентифікації до 8 карток.

Усього 43,8 % дітей із ЗПР змогли довільно відтворити емоції, але їх кількість значно менша. Найкраще діти із ЗПР відтворювали емоції радості, гніву, суму, гірше страху, відрази, образи, заздрості.

Визначено, що дошкільники, які виховуються у будинку дитини відчувають дефіцит спілкування, розвиток емоційної сфери страждає за низкою характеристик. У них менше емоцій за кількістю, емоційні прояви бідні, невиразні. За бідністю експресій стоїть бідність переживань дітей. Слід зазначити, що недостатність відчуттів і обмеженість інтерпретації чуттєвого матеріалу, порушення регуляторних функцій ЦНС і умови виховання дошкільнят з ЗПР призводять до неповноцінного сприйняття ними емоційних станів інших людей і труднощів вираження власних емоцій.

Було визначено, що 37,5% мають труднощі під час усвідомлення власних емоційних станів (задоволення, незадоволення, радість, сум, страх, гнів, образа, здивування, сором). Дітям важко відповідати на запитання типу «Коли тобі страшно? Коли ти дивуєшся? Коли тобі соромно?» часто вони не могли дати на них відповіді, що пов'язано із труднощами під час виділення ситуацій, об'єктів і дій, що викликають переживання, відповіді на більшість запитань недостатньо точні та короткі, часом неадекватні емоційні реакції. (Наприклад, «Мені сумно і я плачу, коли ображають», але при цьому

дитина відповідає жваво і з посмішкою.)

Для 64,5% соціально депривованих дошкільників із ЗПР характерні незначна кількість понять морально-етичного змісту в словнику (таких як: добре-погано, доброта-жадібність, дружність-конфліктність, щирість-нещирість, правда-брехня, любов-ненависть, охайність-неохайність та ін.), неточності, примітивність розуміння їх значення, невелика кількість якостей, які використовувалися для опису, сформоване адекватне емоційне ставлення до моральних норм. Під час виконання діагностичного завдання діти правильно визначали добрі та погані вчинки на малюнку, обґрунтування своїх дій неточні, емоційні реакції виражені слабо.

Таким чином, діти дошкільного віку із ЗПР відчувають труднощі у вербалізації власних емоцій, станів, настроїв. Зазвичай, їм важко повідомити про настання втоми, про небажання виконувати завдання, про дискомфорт та ін. Причинами цього можуть бути: недостатній досвід розпізнавання власних емоційних переживань; негативний досвід взаємодії дітей із ЗПР з дорослими, що перешкоджає прямому і відкритому переживанню власного настрою; у тих випадках, коли власне негативне переживання усвідомлюється і дитина готова про нього розповісти, їй часто не вистачає для цього словникового запасу та елементарного уміння формулювати свої думки; дошкільники із ЗПР, зумовлену педагогічною занедбаністю, не мають зразків ефективного інформування іншої людини про власні переживання.

Діти із ЗПР, які виховуються у будинку дитини, мають ознаки емоційного неблагополуччя: 75% дітей з труднощами адаптуються до нових умов; 70,8 % іноді виявляють емоції в неадекватних ситуаціях (сміються, коли розповідають сумну історію та ін.); 56,3 % рідко виявляють співчуття, співпереживання до однолітків, героїв казок та ін.; 35,4 % у спілкуванні з однолітками та дорослими поведуться стримано, невпевнено; у 45,8% коло спілкування звужене; 62,5 % виявляють впертість і примхливість; 29,2 % іноді виявляють побоювання та надмірну обережність; 72,9 % рідко здатні керувати власними емоціями (стримувати сміх у ситуації, де він недоречний та ін.); 56,2% іноді спостерігаються вегетативні прояви (почервоніння шкіри, пітливість, скутість рухів та ін.).

Отже, можна відмітити, що для соціально депривованих дошкільників із ЗПР характерні ознаки емоційного неблагополуччя, які негативно впливають на їх особистісний розвиток, спілкування, соціалізацію. Визначені експериментальним шляхом специфічні особливості емоційного розвитку соціально депривованих дошкільників із ЗПР свідчать про необхідність організації комплексного цілеспрямованого впливу на розвиток компонентів емоційної сфери.

Корекційно-розвивальна робота з формування емоційної сфери у соціально депривованих дошкільників із ЗПР полягає у розвитку експресивного, перцептивного, когнітивного і вербального компонентів емоційної сфери, а також у подоланні негативних емоційних станів і негативних рис особистості дитини.

Відповідно до мети окреслені наступні *завдання методики*: формування у дітей уміння розрізняти власні емоції та почуття, а також уміння впізнавати емоції та почуття інших людей (за виразними рухами: мімікою, пантомімікою, жестами, позою); розвиток довільної саморегуляції емоційного стану (управління власними емоційними переживаннями, який передбачає усвідомлення і прийняття свого емоційного стану); розвиток емоційного ставлення згідно моральних норм; вміння аналізувати власні емоції та виражати їх соціально-прийнятними способами; поліпшення емоційного самопочуття, зниження рівня емоційного напруження; розвиток інтересу до спільних з однолітками ігор і занять, розвиток у них соціальних почуттів, уміння керувати власним емоційним станом в ситуаціях соціальної взаємодії.

Нами було визначено наступні *психолого-педагогічні умови* формування емоційної сфери соціально депривованих дошкільників із ЗПР:

1. Здійснення корекційно-розвивального впливу за механізмом компенсації, тобто з використанням потенційних здібностей дитини з метою подолання труднощів у розвитку емоційної сфери (коли є недостатність розвитку – не пускати його на самотік, а організувати необхідну допомогу, бо це має значення для готовності дитини до шкільного навчання, адаптації до навального процесу).

2. Системний підхід до формування емоційної сфери, який полягає у включенні в корекційно-розвивальну роботу інших психічних процесів, а також системи міжособистісної взаємодії («дорослий-

дитина», «дитина-дитина»), що дозволяє усувати причини емоційних порушень.

3. Організація та проведення корекційної роботи не тільки психологом, а й вихователем у навчально-виховному процесі, шляхом використання ігрових прийомів, психогімнастики, а також матеріалу, який відноситься до різних областей знань: читання, малювання, музики.

4. Прийняття дитини й позитивна оцінка будь-яких результатів її діяльності психологом та педагогом (вихователем); забезпечення індивідуального підходу; збереження і розвиток позитивних емоцій дитини; турбота про створення атмосфери доброзичливого взаєморозуміння; забезпечення емоційною насиченістю спільної діяльності; організація спільних колективних зусиль і переживань, які об'єднують її учасників.

5. Створення спеціальних ситуацій самопізнання; навчання дошкільників основам самоорганізації, самовиховання, стимулювання себе в процесі вольової дії за допомогою позитивних емоцій.

6. Емоційна сфера інтенсивно розвивається у провідному для дошкільників виді діяльності – грі, насиченій переживаннями, в якій діти спочатку емоційно, а потім інтелектуально засвоюють систему людських відносин. Емоційна взаємодія залежить як від емоційної складності (різноманітності всього того, що викликає в індивіда емоції), так і емоційної спільності (здатності виражати, заряджати своїми емоціями і, з іншого боку, відгукуватися на емоції іншого, співчувати, співпереживати). Для цього корисні психотехнічні ігри.

7. Введення дитини у світ людських емоцій не тільки через відпрацювання емоцій на рівні їх впізнавання за мімікою, жестами, поведінкою, словами людей і казкових персонажів, але і проживання кожної емоції на тілесному рівні, спостереження за власними тілесними відчуттями та їх оцінка.

Таким чином, дані проведеного дослідження свідчать про недорозвиток усіх компонентів емоційної сфери у соціально депривованих дошкільників із ЗПР. Для цієї категорії дітей характерні зменшення діапазону переживань, зниження рівня розуміння соціальних емоцій, обмежені уявлення про моральні норми, бідність словника емоцій, прояви емоційного неблагополуччя. Названі особливості емоційної сфери не сприяють особистісному зростанню дітей із ЗПР, ускладнюють інтеграцію дітей у групу однолітків.

Виділені напрями і основні умови корекційно-розвивальної роботи спрямовані на підвищення рівня розвитку емоційної сфери соціально депривованих дошкільників із ЗПР як регулятора діяльності у навчально-виховному процесі. Корекційно-розвивальний вплив на розвиток емоційної сфери цієї категорії дітей має охоплювати виправлення порушень, профілактику їх виникнення, розвиток компонентів емоційної сфери, а також актуалізацію компенсаторних можливостей. Цей вплив має здійснюватися шляхом проведення індивідуальної та групової корекції із застосуванням комплексного підходу до психологічної корекції емоційної сфери і реалізований за допомогою ігрових методів, методів психогімнастики та зображувальної діяльності, що на наш погляд, є найбільш перспективним.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці корекційно-розвивальної методики з формування емоційної сфери соціально депривованих дошкільників із ЗПР з урахуванням виявлених особливостей їхнього емоційного розвитку в умовах таких спеціалізованих установ як дитячі будинки, притулки, інтернати.

Використана література:

1. **Алексеевкова Е.Г.** Личность в условиях психической депривации / Е.Г.Алексеевкова. – СПб.: Питер, 2009. – 96 с.
2. **Висковатова Т.П.** Задержка психического развития у детей, обусловленная влиянием малых доз природных и антропогенных факторов: Монография / Т.П.Висковатова. –Одесса: ЮУПУ, 1996. –264 с.
3. **Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання.** Навч. посібник для педагогів і шкільних психологів / Т.Д. Ілляшенко, Н.А. Бастун, Т.В. Сак.– К.: ІЗМН, 1997. – 128 с.
4. **Лангмейер Й., Матейчек З.** Психическая депривация в детском возрасте / Й.Лангмейер, З.Матейчек. – Прага: Авиценум, 1984. – 335 с.
5. **Лисина М.И.** Проблемы онтогенеза общения / М.И.Лисина. – М.: Педагогика, 1986. – 144 с.
6. **Мухина В.С.** Психологическая помощь детям, воспитывающимся в учреждениях интернатного типа / В.С. Мухина // Вопросы психологии. – 1989.– № 1. – С. 32-39.
7. **Прихожан А. М., Толстых Н. Н.** Психология сиротства / А.М.Прихожан, Н.Н.Толстых. – 2-е изд. –СПб.: Питер, 2005. – 400 с.
8. **Психическое** развитие воспитанников детского дома / Под ред. **И.В.Дубровиной, А.Г.Рузской.** – М.: Педагогика, 1990. – 264 с.

9. Фетискин Н.П., Миронова Т.И. Психологические основы образовательной депривации / Н.П.Фетискин, Т.И.Миронова. – Кострома: КГУ, 2007. – 148 с.
10. **Энциклопедический** словарь медицинских терминов: В 3 т. / Гл. ред. Б. В. Петровский. –Т. 1. –М., 1982. –464 с.

References

1. **Alekseenkova E.G.** Lichnost' v usloviyah psihicheskoy deprivacii / E.G.Alekseenkova. – SPb.: Piter, 2009. – 96 s.
2. **Viskovatova T.P.** Zaderzhka psihicheskogo razvitija u detej, obuslovlennaja vlijaniem malyh doz prirodnyh i antropogennyh faktorov: Monografija / T.P.Viskovatova. –Odessa: JuUPU, 1996. –264 s.
3. **Dity** iz zatrymkoju psykhichnogho rozvytku ta jikh navchannja. Navch. posibnyk dlja pedagoghiv i shkilnykh psykhoghiv / T.D. Illjashenko, N.A. Bastun, T.V. Sak.– K.: IZMN, 1997. – 128 s.
4. **Langmejer J., Matejcek Z.** Psihicheskaja deprivacija v detskom vozdaste / J.Langmejer, Z.Matejcek. – Praga: Avicenum, 1984. – 335 s.
5. **Lisina M.I.** Problemy ontogeneza obshhenija / M.I.Lisina. – М.: Pedagogika, 1986. – 144 s.
6. **Muhina V.S.** Psihologicheskaja pomoshh' detjam, vospityvajushhimsja v uchrezhdenijah internatnogo tipa / V.S. Muhina // Voprosy psihologii. – 1989.– # 1. – S. 32-39.
7. **Prihozhan A.M., Tolstyh N.N.** Psihologija sirotstva / A.M.Prihozhan, N.N.Tolstyh. – 2-e izd. –SPb.: Piter, 2005. –400 s.
8. **Psihicheskoe** razvitie vospitannikov detskogo doma / Pod red. I.V.Dubrovinoj, A.G.Ruzskoj. – М.: Pedagogika, 1990. – 264 s.
9. **Fetiskin N.P., Mironova T.I.** Psihologicheskie osnovy obrazovatel'noj deprivacii / N.P.Fetiskin, T.I.Mironova. – Kostroma: KGU, 2007. – 148 s.
10. **Jenciklopedicheskij slovar'** medicinskih terminov: V 3 t. / Gl. red. B.V.Petrovskij. –Т. 1. –М., 1982. –464 с.

Баташева Н.И. Особенности эмоционального развития социально депривированных дошкольников с задержкой психического развития

В статье раскрыто понятие социальной депривации и осуществлен теоретический анализ научных исследований особенностей психического развития социально депривированных детей. Освещены особенности эмоциональной сферы социально депривированных дошкольников с задержкой психического развития по данным экспериментального исследования. Представлены подходы коррекционно-развивающей работы по формированию эмоциональной сферы социально депривированных дошкольников с задержкой психического развития. Определены психолого-педагогические условия формирования эмоциональной сферы этой категории детей.

Ключевые слова: социальная депривация, задержка психического развития, эмоциональная сфера, дошкольный возраст, психолого-педагогические условия.

Batasheva N. I. Features of emotional development of social deprived preschool children with mental retardation

In the article the concept of social deprivation and carried out a theoretical analysis of research of features of mental development of social deprived children.

When covering especially the emotional sphere of social deprived preschool children with mental retardation according to a pilot study. Approaches correctional and development work on the formation of the emotional sphere of social deprived preschool children with mental retardation. Determined psychological and pedagogical conditions of formation of the emotional sphere of children in this category.

Keywords: social deprivation, mental retardation, emotional sphere, preschool age, psychological and pedagogical conditions.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016

Статтю прийнято до друку 01.11.2016

Рецензент: д.псих.наук, проф. Сак Т.В.

УДК 37. 015. 3 : 159. 929 (075.8)

Булах І.С., Семенча Л.Г.

ПСИХОТЕХНОЛОГІЯ КОРЕКЦІЇ АФЕКТУ НЕАДЕКВАТНОСТІ ТА ДЕЗАДАПТОВАНOSTІ У ПІДЛІТКІВ

У статті розглядається проблема афективної і дезадаптивної поведінки й афекту неадекватності сучасних підлітків. Здійснено аналіз наукових джерел з означеної проблематики. Науково обґрунтовані поняття «афективна поведінка», «дезадаптивна поведінка», «афект неадекватності», визначено провідні чинники виникнення зазначених феноменів. Проаналізовано причини виникнення відхилень у поведінці дезадаптованих підлітків, які провокують виникнення афекту неадекватності. Особливий акцент у статті ставиться на сприянні становленню самосвідомості, а саме: формуванню адекватної самооцінки, рівня домагань, особистісної рефлексії; розвитку емоційної сфери та адаптаційних можливостей особистості; закріпленню навичок безконфліктного спілкування з однолітками й референтними дорослими підлітків з афектом неадекватності. Презентовано програму соціально-психологічного тренінгу інтегративного типу з елементами різноманітних психотерапевтичних та психологічних технік, основною метою якого є розвиток Я-концепції підлітка, подолання внутрішніх бар'єрів під час спілкування, формування адекватної самооцінки та рівня домагань, навичок емоційної і поведінкової саморегуляції. Намічено основні напрямки подальшої роботи психолога навчального закладу з зазначеною категорією підлітків.